

Toetsingsadvies over de
"Umweltverträglichkeitsstudie Emssperrwerk
zwischen Gandersum und Nendorp"
in Nedersaksen, Duitsland

4 november 1997

commissie voor de milieueffectrapportage

Aan de Minister van Volkshuisvesting
Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer
d.t.v. Directeur-generaal Milieubeheer
Postbus 30945
2500 GX DEN HAAG

uw kenmerk
DGM/B/BMB MBB/97552588

uw brief
19 september 1997

ons kenmerk
U761-97/Sc/nm/906-69

onderwerp
Toetsingsadvies MER Emssperrwerk
(waterkering in de Eems)

doorkiesnummer
(030) 234 76 00

Utrecht,
4 november 1997

Met bovengenoemde brief stelde u de Commissie voor de milieueffectrapportage (m.e.r.) in de gelegenheid een toetsingsadvies uit te brengen over de 'Umweltverträglichkeitsstudie Emssperrwerk zwischen Gandersum und Nendorp' in Nedersaksen, Duitsland.

Overeenkomstig artikel 7.38g van de Wet milieubeheer (Wm) bied ik u hierbij het advies van de Commissie aan.

De Commissie hoopt met haar advies een constructieve bijdrage te leveren aan uw standpuntbepaling over consultatie met de Duitse overheid over deze activiteit met grensoverschrijdende gevolgen voor Nederland. Zij zal gaarne vernemen hoe u gebruik maakt van haar aanbevelingen. De Commissie is bereid om eventuele aanvullende milieu-informatie die van belang kan zijn voor Nederland te toetsen.

dr. ir. J.J.T.M. Geerards
voorzitter van de werkgroep
Emssperrwerk (waterkering in de Eems)

Toetsingsadvies over de "Umweltverträglichkeitsstudie Emssperrwerk
zwischen Gandersum und Nendorp" in Nedersaksen, Duitsland

Advies op grond van artikel 7.38g van de Wet milieubeheer over het milieueffectrapport over
Emssperrwerk (waterkering in de Eems),

uitgebracht aan de Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer
door de Commissie voor de milieueffectrapportage; namens deze,

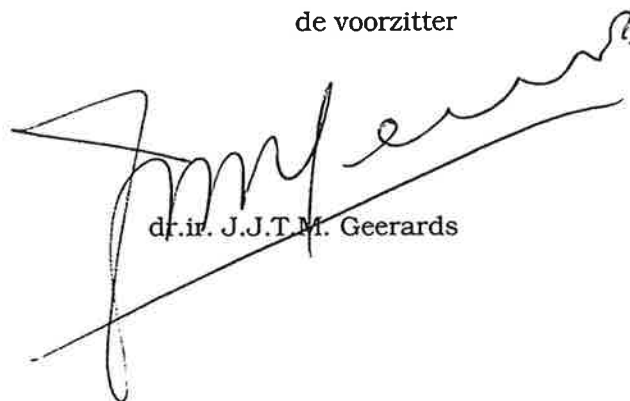
de werkgroep Emssperrwerk (waterkering in de Eems)

de secretaris

drs. J.J. Scholten

de voorzitter

dr. ir. J.J.T.M. Geerards

Utrecht, 4 november 1997

INHOUDSOPGAVE

Pagina

1.	Inleiding	1
2.	Werkwijze bij de opstelling van het advies	3
3.	Toetsingskader	4
3.1	Juridisch toetsingskader	4
3.1.1	Vertrekpunt: Duits recht	4
3.1.2	Nederlands recht: geen verplichtend toetsingskader	4
3.1.3	Rechtstreekse werking EG richtlijn betreffende milieueffect-beoordeling	4
3.1.4	Rechtstreekse werking Vogel- en Flora-Fauna-Habitat EG richtlijn	5
3.1.5	Beroep of Espoo-verdrag (UNECE) mogelijk	5
3.1.6	Ook bilaterale verdragen en trilaterale samenwerking zijn toetsingskader	6
3.1.7	Samenvatting van het juridisch toetsingskader	6
3.2	Milieu-inhoudelijk toetsingskader	7
4.	Toetsing van de UVS	8
4.1	Algemeen oordeel	8
4.2	Alternatieven	10
4.3	Verdere mogelijke ontwikkelingen	11
4.4	Milieugevolgen	12
4.4.1	Tijdelijke vernauwing van het doorstroomprofiel	12
4.4.2	Invloed van de bedrijfsvoering	12
4.4.3	Zoetwatergolf na beëindiging van stuwing	13
4.4.4	Zuurstofhuishouding boven- en benedenstroms van het Emssperrwerk	13
4.4.5	Worst case-scenario voor de Eems-Dollard na beëindiging van stuwing	14
4.4.6	Cumulatie van effecten	15
4.4.7	Beïnvloeding van de visstand door het Emssperrwerk	15
4.4.8	Zandwinning en baggerspeciéstort	16
4.4.9	Mitigerende en compenserende maatregelen	17
4.5	Leemten in kennis en monitoring	17

1.

INLEIDING

De Bezirksregierung Weser-Ems in Nedersaksen, Duitsland is voornemens een plan vast te stellen dat de bouw en het gebruik mogelijk maakt van een waterkering in de rivier de Eems ter hoogte van Gandersum en Nendorp bij km 32,2.

Dit zogenoemde Emssperrwerk is voorzien als een regelbare waterkering die twee doelen dient:

- de veiligheid door te fungeren als stormvloedkering voor het achterland van de rivier;
- de regionale economie om de doorvaart mogelijk te maken van grote cruiseschepen met een diepgang van meer dan 7,30 m vanaf de scheepswerf Meyer te Papenburg over de Eems naar de Noordzee.

Voor de vaststelling van het plan voor het Emssperrwerk wordt overeenkomstig Duits recht een Umweltverträglichkeitsprüfung (milieueffectrapportage) uitgevoerd met opstelling van een Umweltverträglichkeitsstudie (UVS). Omdat uitvoering van het voornemen milieugevolgen kan hebben voor Nederland heeft de Bezirksregierung Weser-Ems die optreedt als bevoegd gezag de provincie Groningen hierover geïnformeerd per brief van 20 augustus 1997 (bijlage 1). De provincie Groningen heeft op verzoek van de Bezirksregierung een bekendmaking geplaatst in lokale dagbladen over de tervisielegging van de aanvraag voor de vaststelling van het plan en bijbehorende documenten (waaronder de UVS). In de bekendmaking (bijlage 2) staat dat een ieder die door het plan in zijn of haar belangen wordt getroffen vanaf 5 september tot en met 20 oktober 1997 bezwaren kan indienen bij de Bezirksregierung.

Op grond van de Wet milieubeheer (Wm) draagt de minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (VROM) zorg voor het onderhouden van de contacten met Duitsland indien het voornemen belangrijk nadelige gevolgen voor het milieu in Nederland kan hebben. Artikel 7.38g, tweede lid van de Wm biedt de minister de mogelijkheid om bij de uitvoering van de contacten advies te vragen aan de Commissie voor de milieueffectrapportage (m.e.r.). Per brief van 19 september 1997 aan de Commissie voor de m.e.r. heeft de minister aangegeven van deze mogelijkheid gebruik te willen maken (bijlage 3). In deze brief wordt de Commissie (mede namens de ministers van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij en van Verkeer en Waterstaat) verzocht te adviseren over de kwaliteit en volledigheid van de UVS. Per brief van 16 oktober 1997 (bijlage 4) heeft de directeur-generaal Milieubeheer van het Ministerie van VROM de Bezirksregierung Weser-Ems geïnformeerd over de adviesaanvraag aan de Commissie met het oog op de beslissing over bilaterale consultatie over het project.

Dit advies is opgesteld door een werkgroep van de Commissie voor de m.e.r. De samenstelling van de werkgroep is gegeven in bijlage 5. In die bijlage zijn ook de belangrijkste projectgegevens opgenomen. De werkgroep treedt op namens de Commissie voor de m.e.r. en wordt verder in dit advies de Commissie genoemd.

2.

WERKWIJZE BIJ DE OPSTELLING VAN HET ADVIES

In het verzoek van 19 september 1997 aan de Commissie vraagt de minister van VROM advies uit te brengen over de kwaliteit en volledigheid van de UVS. Het gaat daarbij met name om de grensoverschrijdende gevolgen van het voornemen voor Nederland en om de maatregelen die genomen kunnen worden om de ernst van eventuele milieueffecten voor Nederland te voorkomen, te mitigeren of te compenseren. Daarbij zal gelet moeten worden op internationale verdragen en afspraken op milieugebied die van betekenis zijn voor de informatievoorziening en consultatie tussen Duitsland en Nederland. Daarbij komt dat de Commissie niet betrokken is geweest in de opstelling van richtlijnen voor de UVS en dat dit het eerste advies is over de milieuaspecten van het voornemen. Dat vraagt om een aanpak die afwijkt van de opstelling van een toetsingsadvies over een milieueffectrapport ten behoeve van de besluitvorming over een activiteit in Nederland.

Met het oog daarop heeft de Commissie allereerst een toetsingskader opgesteld dat twee onderdelen omvat: een juridisch toetsingskader (§3.1) en een milieu-inhoudelijk toetsingskader (§3.2). Aan de hand hiervan is de feitelijke toetsing uitgevoerd in drie stappen.

De Commissie heeft daarbij als gegeven beschouwd dat het voorgenomen Ems-sperrwerk de twee doelen moet dienen die in hoofdstuk 1 van dit advies zijn genoemd, te weten de functie als stormvloedkering en de functie als stuw voor de doorvaart over de Eems van schepen met een grote diepgang.

In de eerste stap is nagegaan wat goed en wat niet goed of onvoldoende is beschreven in de UVS.

Vervolgens zijn in de tweede stap al deze opmerkingen gesorteerd op hun belangrijkheid voor het milieu in Nederland (hoofdstuk 4). De centrale vraag die de Commissie zich daarbij stelde, is welke van de eventueel geconstateerde tekortkomingen dermate essentieel zouden kunnen zijn voor Nederland dat de minister van VROM die zou moeten weten om te kunnen beslissen over het aanvragen van consultatie met Duitsland over het voornemen van de Bezirksregierung Weser-Ems.¹⁾ Het oordeel van de Commissie over de UVS gaat dus alleen in op die punten waarvan de Commissie vindt dat die essentieel zijn voor die beslissing. Alle niet-essentiële opmerkingen vallen af en zijn derhalve niet vermeld in het toetsingsadvies.

In de derde stap van de toetsing heeft de Commissie nagegaan hoe eventuele essentiële tekortkomingen weggewerkt zouden kunnen worden door middel van aanvullende informatie door Duitsland of wellicht met behulp van kennis aanwezig in Nederland (§4.4.2, 4.4.4, 4.4.5, 4.4.8).

De Commissie acht verantwoording van de door haar gevolgde werkwijze ook nodig omdat deze toetsing het eerste advies betreft op grond van art. 7.38g, tweede lid van de Wm.

1

Overigens behoeft een consultatie zich niet tot de geconstateerde tekortkomingen in de UVS te beperken. Deze betreft meer in het algemeen de mogelijke grensoverschrijdende effecten en de maatregelen die worden overwogen om die effecten te beperken of uit te sluiten.

3.1.4

Rechtstreekse werking Vogel- en Flora-Fauna-Habitat EG richtlijn

De Flora-Fauna-Habitat EG richtlijn (92/43/EEG d.d. 21 mei 1992) is nog niet op alle punten in Duits recht omgezet. De termijn hiervoor is reeds verstreken. In zoverre kan aan deze richtlijn rechtstreekse werking toekomen. Voorzover het Emssperrwerk significante gevolgen heeft voor gebieden die zijn aangewezen als Special Protected Area (SPA) op grond van de EG-Vogelrichtlijn (79/409/EEG d.d. 2 april 1997) moet de toetsing van de ingreep voldoen aan art. 6 van de Flora-Fauna-Habitat richtlijn.^{3]} Voor zover de daarin genoemde eisen niet ook volgens nationaal recht gelden, moet de toetsing rechtstreeks gebeuren aan de richtlijn. Het maakt daarbij niet uit of de SPA's in Duitsland liggen of in Nederland. Het gehele Dollardgebied is als SPA aangewezen.^{4]}

In gevolge de uit de Flora-Fauna-Habitatrichtlijn voortvloeiende verplichtingen kan een project met mogelijk significante gevolgen voor een SPA alleen worden toegestaan nadat, op basis van een passende beoordeling, de zekerheid is verkregen dat de natuurlijke kenmerken van het gebied niet worden aangetast (art. 6 lid 3). Artikel 6, lid 4 is van toepassing indien er sprake is van 'negatieve conclusies van de beoordeling van de gevolgen voor het gebied'. 'Dwingende redenen van groot openbaar belang met inbegrip van redenen van sociale of economische aard', kunnen 'bij ontstentenis van alternatieve oplossingen' volgens art. 6, lid 4 de verwezenlijking van het project rechtvaardigen. De hoofdelementen van het afwegingskader voor een passende beoordeling van de gevolgen voor het Eems-Dollard gebied betreffen aldus:

- zekerheid dat de natuurlijke kenmerken (van het Eems-Dollardgebied) niet worden aangetast;
- als die zekerheid niet bestaat, dan moet worden nagegaan of er alternatieve oplossingen zijn die die zekerheid wel kunnen geven;
- indien aantasting van de natuurlijke kenmerken plaatsvindt en bij ontstentenis van alternatieve oplossingen, dan aantonen dat dwingende redenen van groot openbaar belang bestaan om het project te rechtvaardigen;
- in dat geval is het nemen van alle nodige compenserende maatregelen vereist.

3.1.5

Beroep of Espoo-verdrag (UNECE) mogelijk

Het door Duitsland ondertekende UNECE-verdrag^{5]} over grensoverschrijdende milieueffectrapportage (verdrag van Espoo) heeft naar Duits recht (anders dan naar Nederlands recht) nog geen juridische geldigheid zolang het nog niet in een Duitse wet is omgezet. Dit is nog niet gebeurd. Wel hebben alle partijen die het verdrag hebben ondertekend (dus ook Duitsland) zich in een resolutie verplicht om het verdrag, ook voordat het van kracht wordt en is vastgelegd in het nationale recht, zoveel mogelijk al toe te passen. Hoewel Duitsland dus nog niet rechtstreeks aan het Verdrag van Espoo is gebonden, lijkt deze resolutie voldoende aanknopingspunt te bieden voor de minister van VROM om eventueel

3 Zie ook het advies van de Waddenadviesraad over het Emssperrwerk en de reactie van de Directie Noord van het Ministerie van LNV, alsook de reactie van de BUND Niedersachsen.

4 Zie de reactie van de Directie Noord van het Ministerie van LNV.

5 United Nations Economic Commission for Europe

komst met Nedersaksen, en de trilaterale Waddenzee Samenwerking. Het Nederlandse recht is daarentegen in beginsel niet relevant. De Nederlandse overheid kan evenwel de Duitse overheid verzoeken om aanvullend op hun juridische verplichtingen nog verdergaande informatie te geven die vanuit Nederlands perspectief wenselijk is.

3.2 Milieu-inhoudelijk toetsingskader

Het document 'Festlegung des Untersuchungsrahmens' van de Bezirksregierung Weser-Ems biedt vanuit Nederlandse perspectief een gedeeltelijk toetsingskader vanwege de volgende daarin opgenomen onderwerpen:

- Nut en noodzaak van het voornemen moeten worden uitgelegd 'Der Bedarf/die Erforderlichkeit des Vorhabens ist detailliert zu erläutern'.
- Er dient te worden onderbouwd waarom andere alternatieven dan het voornemen waaronder dijkverhoging met vaargeulverdieping, locatie- alternatieven en technische uitvoeringsalternatieven afvallen: 'Es ist zu begründen warum welche anderweitigen Vorhabenalternativen, Standortalternativen und technische Alternativen ausscheiden'.
- De bronnen en methoden maar ook de leemten in kennis voor het beschrijven van de bestaande toestand van het milieu moeten worden aangegeven. Het studiegebied aan de zeezijde strekt zich uit tot daar waar waterstandswijzigingen tot meer dan 1 cm kunnen voorkomen als gevolg van de uitvoering van de activiteit.
- De beschrijving van de milieueffecten is onder te verdelen naar de ligging en de bouw van het voornemen en naar het gebruik onder normale en abnormale bedrijfsomstandigheden: 'Anlage-, betriebs-, bau- und störfallbedingen Umweltauswirkungen'.
- De te beschrijven milieuaspecten omvatten oppervlaktewater, grondwater, bodem, planten, dieren, landschap, klimaat en lucht, mensen, cultuurhistorie. Deze zijn in de paragrafen B1 tot en met 8 van het 'Untersuchungsrahmen' nader aangegeven. In geval van onzekerheden in de voorspelling moeten 'worst case' situaties worden aangehouden.
- De aanduiding van leemten in kennis en de mate waarin deze leemten van belang zijn voor de besluitvorming.

De volgende onderwerpen zijn **niet** aangegeven in het 'Untersuchungsrahmen' en dienen aan het toetsingskader te worden toegevoegd:

- Eventuele alternatieven voor het winnen van zand en het storten van baggerspecie benodigd voor de bouw van het Emssperrwerk, en de milieugevolgen daarvan.
- De status van het nulalternatief (Nullvariant). Is dit een reëel alternatief of slechts een nulsituatie?
- Het bedieningsprotocol van het Emssperrwerk voor zowel stormvloedsituaties als voor het stuwen van rivierwater.
- De autonome ontwikkeling in de Eemsmonding betreffende bodemdaling als gevolg van aardgaswinning, zeespiegelrijzing, zandwinning bij vaargeulonderhoud en stort van baggerspecie en de cumulatie van effecten van deze

zoals het Eems-Dollard Verdrag en het aanvullend Milieuprotocol alsook het Espoo-Verdrag worden geheel niet vermeld. De beschrijving van het toetsingskader van de Flora-Fauna-Habitatrichtlijn is wel aanwezig maar zou preciezer moeten zijn. In het bijzonder had, naar de mening van de Commissie, moeten worden aangegeven of het voornemen de natuurlijke kenmerken in de SPA's kan aantasten. Ten tweede had, indien geen zekerheid kan worden gegeven dat de natuurlijke kenmerken in de SPA's niet worden aangetast, moeten worden aangegeven dat het voornemen slechts om dwingende redenen van groot openbaar belang en bij ontstentenis van alternatieven kan worden toegelaten. In dit opzicht constateert de Commissie dat in de UVS nauwelijks wordt ingegaan op het nut en de noodzaak van het project. Dit is op grond van het punt onder A4 van het 'Untersuchungsrahmen' wel vereist: 'Der Bedarf/die Erforderlichkeit des Vorhabens ist detailliert zu erläutern'.

Ook hadden in de UVS de besluiten weergegeven moeten worden die in Nederland zijn genomen met betrekking tot het gebied waarvoor het Emssperrwerk consequenties heeft. Daarbij moet worden gedacht aan de PKB Waddenzee¹¹), Streekplan, Vierde Nota Waterhuishouding en andere plannen. De titel van §B5.2 van de UVS belooft wat dat betreft meer dan door de inhoud van deze paragraaf wordt waargemaakt: 'Zielvorgaben unterschiedlicher Verwaltungsbebenen in der BRD sowie den Niederlanden'. In die paragraaf wordt slechts kort de aanwijzing behandeld van het Nederlandse deel van de Dollard tot Natuurmonument.

■ Voornoemde tekortkomingen moeten naar de mening van de Commissie worden gezien als belangrijke onderwerpen die een verzoek om consultatie met Duitsland en het maken van kritische opmerkingen door de Nederlandse regering rechtvaardigen. Het is niet acceptabel als belangrijke bilaterale afspraken in met name het Eems-Dollard Verdrag en het aanvullende Milieuprotocol worden genegeerd.

Wat betreft de afweging van de vier hoofdelementen voor een passende beoordeling op basis van art. 6.3 en 6.4 van de Flora-Fauna-Habitat richtlijn, (zie §3.1.4) komt de Commissie tot de volgende conclusies:

- *Zekerheid dat de natuurlijke kenmerken niet worden aangetast*
Vanwege de in de §4.3 en 4.4 geconstateerde essentiële tekortkomingen, kan op basis van de in de UVS gepresenteerde informatie niet worden vastgesteld of natuurlijke kenmerken niet worden aangetast. Daarbij gaat het met name om de mogelijke gevolgen voor het milieu in de deelgebieden III en IV van het Eems-Dollard estuarium zoals behandeld in de §4.4.1 t/m 4.4.5 en 4.4.7 van dit advies.
- *Ontstentenis van alternatieve oplossingen*
De UVS behandelt geen alternatieve oplossingen. Die worden slechts kort aangestipt als zijnde niet-realistisch. Mede op grond van informatie die verstrekt is in de concept-notitie van de directie Noord-Nederland van Rijks-

11 De kaart van het gebied PKB Waddenzee (als vastgesteld na de Parlementaire behandeling) laat zien dat het PKB gebied zich uitstrekt tot de rijksgrens met Duitsland in de Dollard en de naar Nederlandse rechtsopvatting geldende grens in het Eemsestuarium. Hoofddoelstelling van de PKB is de duurzame bescherming en ontwikkeling van de Waddenzee als natuurgebied. De PKB stelt verder onder meer dat de samenwerking met de betrokken Duitse overheden, betreffende een harmonisatie van het natuurbeleid, het waterkwaliteitsbeleid en het milieubeleid voor het Eems-Dollard estuarium zal worden geïntensiveerd.

deel van het studiegebied. Het meest voor de hand liggende doelstellingsalternatief in dit verband is het alternatief dat in het Untersuchungsrahmen is genoemd: dijkverhoging met een verdere verdieping van de Eems. In de UVS wordt kort vermeld dat dit alternatief vanuit milieu- en natuurbelang en het kustbeschermingsbelang niet aantrekkelijk is en dat dijkverhoging niet binnen 10 jaar is te verwezenlijken. In de concept-inhoudelijke beoordeling van de documentatie door Rijkswaterstaat wordt over dit alternatief gesteld dat het inderdaad niet realistisch is gezien de te verwachten stabiliteitsproblemen van de geulranden bij een verdieping van de Eems en het streven van Nederland en Duitsland om de hoeveelheid onderhoudsbaggerwerk in het Eems-Dollard Verdragsgebied te beperken.

■ Op grond van de informatie in de UVS kan de Commissie niet goed beoordelen of het alternatief met dijkverhoging en verdere verdieping van de Eems milieuvriendelijker zou kunnen zijn dan het Emssperrwerk vanwege de bescherming en ontwikkeling van het milieu in de onder de Flora-Fauna-Habitat-richtlijn vallende gebieden in het Eems-Dollard estuarium. Met het oog op de tweeledige doelstelling van het Emssperrwerk om te dienen als stormvloedkering en als stuw en na de bestudering van de concept-notitie van de directie Noord-Nederland van Rijkswaterstaat, vindt de Commissie het plausibel dat het alternatief met een verdere verdieping van de Eems geen realistisch alternatief in technisch opzicht is dat ook niet milieuvriendelijker lijkt te zijn dan het voorgenomen Emssperrwerk. De Commissie kan dit echter niet met zekerheid vaststellen.

De locatiekeuze is gebaseerd op nautische, ecologische en economische gronden. In een vooronderzoek voorafgaande aan de UVP voor het Emssperrwerk is door de Bundes Anstalt für Wasserbau in Hamburg aangetoond dat de gekozen locatie tussen Gandersum en Nendorp de meest geschikte is. De concept-notitie van de directie Noord-Nederland van Rijkswaterstaat sluit zich aan bij deze conclusie.

■ De Commissie heeft geen reden hierover een standpunt in te nemen dat afwijkt van dat van de Bundes Anstalt für Wasserbau en dat van de concept-notitie van Rijkswaterstaat.

In de UVS wordt niet helder gesteld dat de Nullvariant geen reëel alternatief vormt. In de tekst wordt wel op impliciete wijze aangegeven dat het nulalternatief op den duur geen oplossing biedt bij zeespiegelrijzing en evenmin voor de doorvaart van nieuwgebouwde schepen met een diepgang groter dan 7,30 m van Papenburg naar de Noordzee. In feite is de Nullvariant dus een nulsituatie die dient als referentie voor de vergelijking met de milieugevolgen van het voor-nemen.

4.3 Verdere mogelijke ontwikkelingen

De bouw van het Emssperrwerk maakt het mogelijk dat schepen met een nog grotere diepgang dan nu gepland de doorvaart over de Eems van Papenburg naar de Noordzee zouden kunnen maken. Daartoe zou stuwen tot 5 dagen nodig kunnen zijn. In de UVS staat dat de stuwperiode maximaal 72 uur zal bedragen

worden om bij gevaarlijke hoogwaterstanden de stormvloedkering deels open te zetten zodat een extra berging van het zeewater ontstaat.

- Een en ander houdt, naar de mening van de Commissie, in dat goede afspraken tussen Nederland en Duitsland moeten worden gemaakt over de communicatie tijdens bijzondere toestanden wanneer het Emssperrwerk functioneert of moet gaan functioneren.

4.4.3 Zoetwatergolf na beëindiging van stuwing

Volgens de UVS (C.1.2.2. blz. 105) liggen de schommelingen in de saliniteit van de Dollard en Eemsmonding als gevolg van het sluiten van de waterkering binnen de natuurlijke variatie: 'Es treten keine Veränderungen auf, die über die im Ist-Zustand festzustellen Variation des Salzgehaltes hinausgeht.' Dit is op zich geen volledige basis om te kunnen oordelen over de onschadelijkheid van deze schommelingen. De snelheid van veranderingen en de tijd van het jaar spelen daarbij een rol (de gevoeligheid voor schommelingen is minder in de winter). Snelle veranderingen zullen vooral optreden bij de lozing van rivierwater na een periode van stuwing. De UVS geeft hierover slechts een kwalitatieve conclusie: 'Auf tretende Salzgehaltsgradienten werden binnen weniger Tiden abgebaut'. Een recente aanvulling op de studie van de Bundes Anstalt für Wasserbau in Hamburg die is ontvangen door het Rijks Instituut voor Kust en Zee geeft aan dat de snelheid waarmee de saliniteit in de Dollard varieert, zal toenemen door het openen van de stuw. De vraag over de duur van de daarbij optredende stratificatie in de zoet- en zoutwatermassa's en de onder- of overschrijdingsduur van een bepaald zoutgehalte is hiermee echter niet beantwoord. Ook is nog niet duidelijk of een 'worst case' situatie is doorgerekend, namelijk bij een hoge rivierafvoer in plaats van de toegepaste lage afvoer van 50 m³/s.¹³ Zie ook §4.4.5 van dit advies met de bijbehorende aanbeveling.

4.4.4 Zuurstofhuishouding boven- en benedenstrooms van het Emssperrwerk

De concept-beoordeling van de documentatie door de directie Noord-Nederland van Rijkswaterstaat behandelt de recente ontwikkeling in de zuurstofhuishouding van de Eems. Deze wordt door Rijkswaterstaat verontrustend genoemd. Sluiting van de waterkering kan de zuurstofhuishouding nog verder verslechteren door sedimentatie van riviervlib.

Het blijkt dat de dikte van de sedimentlaag die ontstaat door bezinking in het gestuwde gedeelte van de rivier een factor 6,2 te laag berekend is in het rapport 'Technische Gutachten 5: Salzgehalts- und Schwebstoffverhältnisse in der Unterems' (Tabel 4, blz. 49) dat behoort bij de UVS en dat is opgesteld door de Bundes Anstalt für Wasserbau. Dat is op 20 oktober 1997 medegedeeld aan de Commissie door de auteur van dat rapport. Dit betekent dat de sedimentlaag in het gebied met maximale troebelheid een dikte van 80 cm kan bereiken bij

13 Zie ook de reactie van de provincie Groningen, van de Directie Noord van het Ministerie van LNV van de Waddenadviesraad, van de Waddenvereniging en vooral de concept-notitie van de Directie Noord-Nederland van Rijkswaterstaat.

4.4.6

Cumulatie van effecten

In de UVS worden de effecten van de sluiting en opening van de waterkering op de waterstanden, het stromings- en sedimentatiepatroon in de Dollard en de Eemsmonding als gering beschreven. Deze effecten zijn niet in het perspectief van andere ontwikkelingen in het studiegebied geplaatst met het mogelijke optreden van cumulatie. De belangrijkste andere ontwikkelingen zijn bodemdaling door de Nederlandse aardgaswinning en zeespiegelrijzing als gevolg van mondiale klimaatverandering. In het kader van de diverse milieueffectrapportages en plannen voor proefboringen naar aardgas in de Waddenzee en de aangrenzende Noordzeezone en door verschillende onderzoeksinstituten is en zal hieraan onderzoek worden verricht.¹⁶⁾ Uit dit onderzoek blijkt dat de prognose voor de bodemdaling ten gevolge van de huidige aardgaswinning in Noord-Nederland in het jaar 2050 14 cm aangeeft voor de westelijke rand van de Dollard kwelders. In oostelijke richting neemt de bodemdaling af tot 2 cm in 2050 volgens de prognose. Daarnaast is het zo dat de kwelders langs de vastelandkust van Groningen zodanig opslibben dat zij een bodemdaling/zeespiegelrijzing van 6,6 - 11,4 mm per jaar zouden moeten aankunnen.

- Gezien de omvang van de voorspelde waterstandveranderingen ten gevolge van het Emssperrwerk lijken zich dus geen nadelige gevolgen voor de Nederlandse Dollardkwelders te zullen voordoen, ook als rekening wordt gehouden met cumulatie-effecten van huidige en reeds gerealiseerde activiteiten. Dit zal echter gemonitord moeten worden (zie § 4.5 van dit advies).

4.4.7

Beïnvloeding van de visstand door het Emssperrwerk

De effectenanalyse in de UVS richt zich op:

- de tijdelijke afsluiting van de Eems (barrièrewerking);
- de situatie waarbij het zoutgehalte stijgt door het binnen pompen van Buiteneemswater;
- de zuurstofsituatie;
- het effect van pompen.

In de UVS wordt geen aandacht gewijd aan het gevolg van verzoeting van het gebied bovenstrooms van het Sperrwerk bij afsluiting tijdens hoge rivierafvoeren. Evenmin wordt een verband gelegd met eventuele gevolgen van sedimentatie bij sluiting van het Sperrwerk (zie §4.4.4) voor de (lange termijn) voedselsi-

16 Relevante publicaties op dit terrein zijn:

- Dijkema K.S. et al, 1990. Saltmarshes in the Netherlands Waddensea: rising high tide levels and accretion enhancement. In Beukema, Wolff & Brouns (eds), Expected effects of climatic change on marine ecosystems pp. 173-188, Kluwer, Dordrecht.
- Dijkema, K.S. (1997, in press). Impact prognosis for salt marshes from subsidence by gas extraction in the Wadden Sea, J. Coastal Research 13.
- Esselink, P. Dijkema, K.S., Reents, S. Hageman, G. (1998, in press). Vertical accretion and profile changes in abandoned man-made tidal marshes in the Dollard estuary, The Netherlands, J.Coastal Research 14
- NAM-rapport nr. 27600 (febr. 1995). Bodemdaling door aardgaswinning. Groningen veld en randvelden in Groningen, Noord Drenthe en het oosten van Friesland. Status rapport 1995 en prognose tot het jaar 2050.

Dollard estuarium, acht de Commissie het ontbreken van deze informatie niet als een essentiële tekortkoming.

4.4.9

Mitigerende en compenserende maatregelen

In de UVS en ook in de 'Gutachtliche Stellungnahme gem. §14 Nds. Naturschutzgesetz' zijn verschillende mitigerende en compenserende maatregelen voorgesteld. Sommige van deze maatregelen zijn van belang voor Nederland waaronder die maatregel die erop neerkomt dat geen stuwning zal plaatsvinden bij zuurstofgehalten van minder dan 4 mg/l bovenstrooms van de waterkering en de beluchting van het rivierwater om het zuurstofgehalte te verhogen. Het is duidelijk dat de lozing van zuurstofarm en zoetwater na een periode van stuwning beïnvloed kan worden door de bediening van de waterkering. Bij menging van onderop bij vloed is de invloed het kleinst.

- De Commissie acht het daarom van belang dat het bedieningsprotocol van de waterkering wordt afgestemd op het zoveel mogelijk vermijden van plotselinge lozingen van grote hoeveelheden zuurstofarm en zoetwater na stuwperiodes en daarmee samenhangende sterke schommelingen in de zuurstof- en zoutgehalten stroomafwaarts van het Sperrwerk. Daarbij moet worden uitgelegd waarop de grenswaarde voor het zuurstofgehalte van 4mg/l is gebaseerd.

4.5

Leemten in kennis en monitoring

In de 'Gutachtliche Stellungnahme' wordt voorgesteld een meetprogramma uit te voeren met name voor saliniteit, zuurstofgehalte en zwevende stof om het effect van mitigerende maatregelen te controleren. Dit voorstel is vaag.

- De Commissie is van mening dat de opzet en uitvoering van een duidelijk op de activiteit gericht monitoringprogramma past in de uitvoering van het Milieuprotocol van het Eems-Dollard Verdrag. Het monitoringsprogramma zou naast metingen van saliniteit, zuurstofgehalte en zwevende stof veranderingen in de morfologie en biomonitoring moeten omvatten. In dit verband wordt gewezen op de recente afspraak die is gemaakt tijdens de achtste trilaterale Waddenzee Regeringsconferentie te Stade (Duitsland) over de uitvoering van een gemeenschappelijk monitoringsprogramma met 28 parameters voor het volgen van de ontwikkelingen van de ecosystemen in de Waddenzee. Uitvoering van een dergelijk programma kan ook inzicht geven in het eventuele optreden van cumulatie van effecten.

BIJLAGEN

bij het toetsingsadvies over de
"Umweltverträglichkeitsstudie
Emssperrwerk zwischen
Gandersum und Nendorp"
in Nedersaksen, Duitsland

(bijlagen 1 t/m 5)

BIJLAGE 1

Brief van de Bezirksregierung Weser - Ems aan de Provincie Groningen d.d. 20 augustus 1997

Bezirksregierung Weser - Ems • 26106 Oldenburg

Provincie Groningen
postbus 630
z.Hd. mevr. W.H. Degenhart Drenth
9700 AP Groningen

Bezirksregierung
Weser-Ems

Commissie voor de milieu-effectrapportage	
Ingekomen	INGEKOMEN 25 SEP. 1997
nummer	:
dossier	: 906 - II
afgelevert door	: Sc

Bearbeitet von
Herrn Rammler

Ihr Zeichen, Ihre Nachricht vom

Mein Zeichen (Bitte bei Antwort angeben)

Durchwahl (04 41) 7 99-

Oldenburg

502.17 - 62211 - 35

20 34

20.08.97

Antrag des Landes Niedersachsen auf Feststellung des Planes zur Errichtung eines Sperrwerkes in der Ems

Sehr geehrte mevr. Degenhart Drenth!

Unter Bezug auf unsere Erörterung zur Planfeststellung eines Sperrwerkes in der Ems am 04.06.1997 übersende ich Ihnen eine Ausfertigung einer Bekanntmachung zum Antrag des Landes Niedersachsen auf Feststellung des Planes zur Errichtung eines Sperrwerkes in der Ems mit der Bitte, diese Bekanntmachung so zu veröffentlichen, daß die Bevölkerung die Planfeststellungsunterlagen in den mir von Ihnen benannten Gemeinden möglichst vom 05.09.1997 an 1 Monat lang (bis einschl. 06.10.1997) einsehen kann.

Die einen Gesamtüberblick ermöglichende Zusammenfassung ist in niederländischer Sprache beigelegt (5-fach); von der deutschen Gesamtfassung ist wunschgemäß 1 Ausfertigung beigelegt.

Den von Ihnen benannten niederländischen Gemeinden habe ich zeitgleich nachstehende Unterlagen (jeweils 2-fach) mit der Bitte übersandt, diese nach der o.a. Bekanntmachung so auszulegen, daß die Unterlagen von den Betroffenen eingesehen werden können:

- 1: Gesamtüberblick (in niederländischer Sprache)
- 2: gesamte Unterlagen in deutscher Sprache

Dienstgebäude
Theodor-Tantzen-Platz 3
29122 Oldenburg

Besuchstermin
Mo. Mi. Fr. 9-12 Uhr
Di. und Do. auch
14-15.30 Uhr

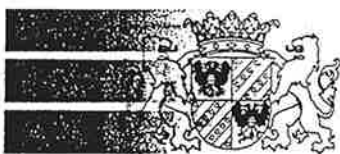
Telefon
(04 41) 7 99-0
Telefax
(04 41) 7 99-20 34

Paketanschrift
Theodor-Tantzen-Platz 3
29122 Oldenburg
Telefax
2 5 34 10 33

Überweisung an Regierungsbezirkskasse Weser-Ems, Aunch
Kont.-Nr. 285 015 10 Landeskontokasse - per (BLZ 252 200 20)
Kont.-Nr. 90 845 Kreisbank für die Ems (BLZ 252 510 50)
Kont.-Nr. 15 55-307 Pöhlmann (BLZ 252 100 10 30)

BIJLAGE 2

Kennisgeving in het Nieuwsblad van het Noorden d.d. 3 september 1997 door Gedeputeerde Staten van Groningen over de tervisielegging en mogelijkheid tot inspraak

provincie groningen

*Gedeputeerde Staten van Groningen brengen
op verzoek van de Bezirksregierung
Weser-Ems het volgende onder de aandacht.*

kennisgeving van een verzoek tot vaststelling van een plan voor de bouw van een stuwdam in de eems (nabij gandersum in duitsland)

Het Land Niedersachsen (Duitsland) heeft overeenkomstig paragraaf 12 van het Niedersächsische Deichgesetz (dijkwet) van 6 juli 1974 (Nds. GVBl. p. 387), het laatst gewijzigd door de 3e wet ter wijziging van het Nds. Deichgesetz van 15 oktober 1993 (Nds. GVBl. p. 443) - NDG - i.v.m. de paragrafen 119 en 127 Nds. Wassergesetz (waterwet) in de versie van 20 augustus 1990 (Nds. GVBl. p. 371), het laatst gewijzigd door de 10e wet ter wijziging van het Nds. Wassergesetz (waterwet) van 22 april 1997 (Nds. GVBl. p. 110) en de paragrafen 72-78 van de Verwaltungsverfahrensgesetzes (wet voor administratieve procedure) (VwVfG) van 25 mei 1976 (BGBl. p. 1253) gewijzigd door artikel 7 par. 3 van het Betreuungsgesetz van 12 september 1990 (BGBl. I p. 1220), een aanvraag ingediend tot de vaststelling van het plan voor de aanleg van een stuwdam in de Eems.

Overeenkomstig paragraaf 127 NWG i.v.m. paragraaf 73 VwVfG wordt hierbij de aanvraag bekend gemaakt.

Terinzagelegging

Het verzoek en de bijbehorende bescheiden liggen van 5 september 1997 tot en met 6 oktober 1997, op werkdagen tijdens kantoortijden ter inzage in:

- het gemeentehuis van de gemeente Delfzijl, Joh. v.d. Kornputplein 10 te Delfzijl (buiten kantoortijden na telefonische afspraak, 0596-639911);
- het gemeentehuis van de gemeente de Marne, R. Ritsemastraat 2 te Leens, (buiten kantoortijden na telefonische afspraak, 0595-575500);
- het gemeentehuis van de gemeente Eemtsmond, op de Ald. R.B.O., Hoofdstraat-West 1 te Uithuizen, (buiten kantoortijden na telefonische afspraak, 0595-431555);
- het gemeentehuis van de gemeente Reiderland, Rozenstraat 2 te Beerta (buiten kantoortijden na telefonische afspraak, 0597-331255);
- het provinciehuis aan de St. Jansstraat 4 (Kamer D103) te Groningen op werkdagen (en eventueel na telefonische afspraak tel: 050-3164712).

Bezwaren

- Iedereen die door het gemeld plan in zijn of haar belang wordt getroffen kan tot 2 weken na afloop van de termijn van de tervisielegging schriftelijk bezwaren kan indienen bij de:
 - Bezirksregierung Weser-Ems, 26106 Oldenburg, of bij de
 - Bezirksregierung Weser-Ems, Aussenstelle Osnabrück, Postfach 3569, 49025 Osnabrück, of
 - de Bezirksregierung Weser-Ems, Aussenstelle Aurich, Postfach 1640, 26586 Aurich,of mondeling bij de:
 - Bezirksregierung Weser-Ems, Aussenstelle Osnabrück, Heger-Tor-Wall 18 te Osnabrück, of
 - de Bezirksregierung Weser-Ems, Aussenstelle Aurich, Schlossplatz 3 te Aurich;
- Wanneer belanghebbende niet aanwezig is tijdens de inspraakbijeenkomst, kunnen de beraadslagingen toch plaatsvinden. Te laat ontvangen reacties komen bij de beraadslagingen en in het besluit buiten behandeling worden gelaten (par. 73, lid 5 nr. 3 VwVfG);
- Wanneer er meer dan 300 bezwaren zijn ingediend kunnen de bezwaren door middel van een openbare aankondiging in kennis worden gesteld van de inspraakbijeenkomst (par. 73 lid 5 nr. 4a VwVfG);
- Wanneer de uitspraak van het besluit over de bezwaren op meer dan 300 bezwaren moet worden bericht, kan vaststaan worden door kennisgeving daarvan in een openbare mededeling (par. 73 lid 5 nr. 4b VwVfG);
- Indien deze niet in die hoedanigheid is aangesteld, wordt bij bezwaren van meer dan 50 personen, opgekend op handtekeninglijsten of in de vorm van vernaamvulldigde gelijkluidende teksten (gelijkluidende bezwaren) die persoon die vertegenwoordiger namens alle bezwaarders aangemerkt is door opgave van naam, beroep en adres akzodanig is ak te wijzen. Alleen een natuurlijk persoon kan als vertegenwoordiger optreden. Gelijkluidende bezwaren, waarvan de herkomst niet voldaan de individueel kan worden bepaald door een handtekening per bladzijde of anderszins van duidelijke persoonlijke kenmerken is voorzien, kunnen buiten behandeling worden gelaten. Voor het geval dat van deze bepaling gebruik gemaakt wordt, wordt daarvan tijdig, vóór de inspraakbijeenkomst mededeling gedaan in de nieuwsbladen en het publicatieblad voor de Bezirksregierung Weser-Ems. Voorts kunnen, wanneer de ondertekenaars hun naam of adres niet- of slecht leesbaar hebben opgegeven, gelijkluidende bezwaren buiten behandeling worden gelaten (par. 72 i.v.m. par. 17 VwVfG).
- De bezwaarde kan, voorzover dit voor de voorgeschreven uitvoering van de vergunningprocedure niet noodzakelijk is, verzoeken zijn of haar naam en adres niet bekend te maken.

BIJLAGE 3

Brief van de minister van VROM d.d. 19 september 1997 waarin de Commissie in de gelegenheid wordt gesteld om advies uit te brengen

Directoraat Generaal Milieubeheer
Directie Bestuurszaken
Bestuurlijke en maatschappelijke betrekkingen

 Commissie voor de
milieueffectrapportage

ingekomen : 22 SEP. 1997

nummer : 1244-97

dossier : 906-1 t/m

kopie naar : SC/pres/bi4/H/15f

De Voorzitter van de Commissie voor de milieueffectrapportage
Ir. P. van Duursen
postbus 2345
3500 GH Utrecht

Datum

19 SEP. 1997

Duitse m.e.r. voor stormvloedkering in de Eems

Geachte heer van Duursen,

Onlangs zijn de Provincie Groningen en een aantal andere Nederlandse instanties waaronder het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij door de Duitse overheid (Bezirksregierung Weser-Ems) geïnformeerd over de plannen in de rivier de Eems een beweegbare stormvloedkering tegen het zeewater bij zware storm annex een stuw (om het waterpeil op het bovenstrooms gelegen deel van de rivier te verhogen ten behoeve van de passage van diepstekende schepen) te bouwen.

Initiatiefnemer voor dit project is de Bezirksregierung Weser-Ems. De procedure die hiervoor wordt gevolgd is die van het Planfeststellungsverfahren met daaraan gekoppeld een Umweltverträglichkeitsprüfung (te vergelijken met de Nederlandse m.e.r.-procedure).

De Bezirksregierung Weser-Ems heeft de documenten met betrekking tot het Planfeststellungsverfahren en de m.e.r. toegezonden aan Nederlandse instanties . De documenten zijn na bekendmaking ook ter visie gelegd bij de Provincie Groningen en een aantal gemeentehuizen in de regio. De tervisieligging duurt tot 6 oktober 1997.Een ieder die door gemiddeld plan in zijn belang wordt getroffen kan nog tot twee weken na tervisieligging schriftelijk bezwaren indienen bij de Bezirksregierung.

De Wet milieubeheer biedt de mogelijkheid dat in een dergelijk geval Uw Commissie om advies wordt gevraagd (artikel 7.38g, tweede lid). Van deze mogelijkheid zou ik gebruik willen maken en bij deze verzoek ik u, mede namens de minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij en de minister van Verkeer en Waterstaat, mij advies uit te brengen over de kwaliteit en volledigheid van de Umweltverträglichkeitsstudie zum Antrag auf Planfeststellung für die Errichtung eines Emssperrwerkes

Bilagene

BIJLAGE 4

**Brief van de directeur generaal Milieubeheer d.d. 16 oktober 1997 aan de Bezirksregierung
Weser-Ems met de mededeling dat de ministers van VROM, LNV en V&W de Commissie voor de
m.e.r. hebben verzocht de 'Umweltverträglichkeitsstudie' te toetsen**

Ministerie van Volkshuisvesting,
Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer
Rijnstraat 8
2515 XP Den Haag
Interne postcode 660
Tel : 3394039
Fax : 3391302

Directoraat Generaal Milieubeheer
Directie Bestuurszaken
Bestuurlijke en Maatschappelijke Betrekkingen

Commissie voor de milieu-effectrapportage	
Ingekomen:	17 OKT. 1997
Nummer:	1364-97
	geb-46
	nm

Bezirksregierung Weser Ems
Herr Rammler
Theodor Tantzen Platz 8
26122 Oldenburg
Duitsland

Uw kenmerk

Uw brief

Kenmerk

Datum

Onderwerp

DGM/B/BMB/
MBB/97560534

16 OKT. 1997

Emssperrwerk; Umweltverträglichkeitsbericht

Sehr geehrter Herr Rammler!

Durch die Provinz Groningen, das Ministerium für Verkehr, Wasserwirtschaft und öffentliche Arbeiten sowie das Ministerium für Landwirtschaft, Naturschutz und Fischerei erfuhr ich von den deutschen Plänen für den Bau eines Sperrwerks in der Ems und von der Bitte um eine Stellungnahme vor dem 21. Oktober 1997. Zunächst möchte ich meinen Dank dafür aussprechen, daß bei diesem Vorhaben die internationalen Rechtsvorschriften bezüglich der Umweltverträglichkeitsprüfung im grenzüberschreitenden Rahmen umgesetzt werden. Inzwischen hat - auch auf Ersuchen der oben erwähnten Behörden - die Ministerin für Wohnungswesen, Raumordnung und Umwelt die niederländische Kommission für die Umweltverträglichkeitsprüfung um eine Bewertung des Umweltverträglichkeitsberichts gebeten, damit unter anderem auf dieser Grundlage dann eine Stellungnahme zu den übersandten Unterlagen zum Sperrwerk in der Ems abgegeben werden kann.

Selbstverständlich werden wir uns bemühen, unsere Stellungnahme innerhalb der von Ihnen genannten Frist abzugeben und Ihnen mitzuteilen, ob von unserer Seite Konsultationen gewünscht werden. Angesichts des enormen Umfang der Unterlagen und der sehr kurzen Frist wird dies allerdings schwierig sein. Wir hoffen deshalb auf Ihr Verständnis, wenn unsere Stellungnahme erst rund zwei Wochen nach dem 21. Oktober 1997 bei Ihnen eingehen sollte.

Mit freundlichen Grüßen,

Der Leiter des Generaldirektorats Umweltschutz

(H.A.P.M. Pongt)

B. isgar

BIJLAGE 5

Projectgegevens

Initiatiefnemer: Bezirksregierung Weser-Ems, Niedersachsen, Duitsland

Bevoegd gezag: Bezirksregierung Weser-Ems, Niedersachsen, Duitsland

Besluit: Planfeststellung zur Errichtung eines Sperrwerkes in der Ems

Categorie Besluit m.e.r.: niet van toepassing

Activiteit: de bouw en het gebruik van een waterkering in de rivier de Eems ter hoogte van Gandersum en Nendorp bij km 32,2 dat twee doelen moet dienen:

- de veiligheid door te fungeren als stormvloedkering voor het achterland van de rivier;
- de regionale economie om de doorvaart mogelijk te maken van grote cruiseschepen met een diepgang van meer dan 7,30 m vanaf de scheepswerf Meyer te Papenburg over de Eems naar de Noordzee

Procedurele gegevens:

kennisgeving startnotitie: niet van toepassing

richtlijnenadvies uitgebracht op: niet van toepassing

richtlijnen vastgesteld op: Untersuchungsrahmen d.d. 28 april 1997

kennisgeving MER: 3 september 1997

toetsingsadvies uitgebracht: 4 november 1997

Bijzonderheden: Het voornemen betreft een activiteit in Duitsland die milieugevolgen kan hebben voor Nederland en met name in het Eems-Dollard estuarium. Het MER (de Umweltverträglichkeitsstudie=UVS) wordt beoordeeld door de Nederlandse overheid om te beslissen over de vraag of consultatie tussen Nederland en Duitsland nodig is en, in het bevestigende geval, welke onderwerpen dan ter sprake zouden moeten komen. De Commissie voor de m.e.r. is door de minister van VROM, mede namens de ministers van LNV en van V&W gevraagd te adviseren ten behoeve van de standpuntbepaling door de minister van VROM over de consultatie. De advisering vindt plaats op grond van art. 7.38g, tweede lid van de Wet milieubeheer (Wm).

Omdat het de eerste maal is dat de Commissie op grond van art. 7.38g, tweede lid Wm adviseert bevat het advies een beschrijving van de werkwijze bij de opstelling van het advies. Ook is een toetsingskader uitgewerkt, dat uiteenvalt in een juridisch en een milieu-inhoudelijk deel. Wat betreft het juridisch toetsingskader is in eerste instantie van belang het Duitse recht. Daarnaast spelen relevante internationale verdragen en overeenkomsten een rol. Daartoe behoren het Eems-Dollardverdrag met het Milieuprotocol, de EG-richtlijn inzake milieueffectbeoordeling, de EG Vogelrichtlijn en Flora-Fauna-Habitatrichtlijn, het UNECE (United Nations Economic Commission for Europe) Verdrag over m.e.r. in grensoverschrijdend verband en de afspraken gemaakt in het kader van de trilaterale Waddenzee samenwerking. Het Nederlands recht is in beginsel niet relevant. De Nederlandse overheid kan evenwel de Duitse overheid verzoeken om aanvullend op hun juridische verplichtingen nog verdergaande informatie te geven die vanuit Nederlands perspectief wenselijk is.

Het milieu-inhoudelijk toetsingskader wordt gevormd door het zogenoemde "Untersuchungsrahmen für die Umweltverträglichkeitsstudie" aangevuld met vragen en aandachtspunten die de Commissie opstelde voor de toetsing.

De Commissie komt in haar advies tot de conclusie dat er op grond van het juridisch en het milieu-inhoudelijk toetsingskader voldoende reden is om consultatie aan te vragen.